

Kıbrıslı Türk Gazetecilerin Mesleki ve Etik Değerleri

Süleyman İrvan¹

Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi

Özet

Bu çalışma, Kıbrıslı Türk gazetecilerin mesleki ve etik değerlerini ABD'li ve Avrupa'lı gazetecilerin mesleki ve etik değerleriyle karşılaştırmaktadır. Gazetecilerin mesleki ve etik değerlerine ilişkin akademik ilgi 1980'li yıllarda başlamıştır. İlk olarak David Weaver ve Cleveland Wilhoit tarafından ABD'de uygulanan anketler daha sonra birçok ülkede tekrarlanmıştır. Karşılaştırmalı araştırmaların temel amacı, küresel düzeyde paylaşılan mesleki ve etik değerlerin neler olduğunu ortaya koymaktır.

Benzer bir amaçla Kuzey Kıbrıs'ta 144 gazeteciye uygulanan bir anketten elde edilen veriler bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Çalışmada şu iki soruya yanıt aranmıştır:

1. Kıbrıslı Türk gazeteciler hangi mesleki rolleri daha önemli görmektedirler ve bu rol algılamaları Avrupalı ve Amerikalı gazetecilerle karşılaştırıldığında ortaya ne gibi farklar çıkmaktadır?
2. Kıbrıslı Türk gazeteciler hangi etik değerleri daha önemli görmektedirler? Etik değerlerin paylaşımı açısından Avrupalı ve Amerikalı gazetecilerle ortak yönleri var mıdır?

Çalışmaya temel oluşturan anket Nisan 2005 tarihinde uygulanmıştır. Anketin SPSS ortamında değerlendirilmesinden elde edilen sonuçlar, Kıbrıslı Türk gazetecilerin Amerikalı gazetecilerle benzer mesleki rol algılamalarına sahip olduklarını, en çok önemsedikleri gazetecilik rolünün "haberi en hızlı biçimde aktarmak" olduğunu göstermektedir. Ayrıca, araştırma bulgularına göre, gazeteciler, Kıbrıs Türk medyasının haber yaparken evrensel etik değerlere uygun hareket etmediğini düşünmektedirler.

Giriş

Bu çalışma, Kıbrıslı Türk gazetecilerin mesleki ve etik değerlerini ABD'li ve Avrupa'lı gazetecilerin mesleki ve etik değerleriyle karşılaştırmaktadır. Gazetecilerin mesleki ve etik değerlerine ilişkin akademik ilgi 1970'li yıllarda başlamıştır. Gazeteciler üzerine ilk kapsamlı sosyolojik araştırma John W.C. Johnstone, Edward J. Slawski ve William W. Bowman tarafından 1971 yılında gerçekleştirilmiştir (Johnstone vd., 1972). Bu ilk çalışmada araştırmacılar, ülke düzeyinde 1313 gazeteciye uyguladıkları bir anketle Amerikan gazetecilerinin mesleki rol algılamalarını, farklı gazetecilik işlevlerine yükledikleri önemi ve bu önem

çerçevesinde nasıl bir gazetecilik anlayışına daha yakın durduklarını sorgulamışlardır. Onlara göre gazetecileri “tarafsız” ya da “katılımcı” olarak iki temel gruba ayırabiliriz (Johnstone vd., 1972, s. 525). Araştırmanın bulgularından hareketle araştırmacılar Amerikan gazetecilerinin “katılımcı gazeteci” rolüne daha fazla destek verdiklerini savunmaktadırlar (1972, s. 527). Bu çalışmayı temel alan David Weaver ve Cleveland Wilhoit (1986; 1996; 2005), Amerikan gazetecilik değerlerindeki değişimleri incelemişlerdir. On yıllık sürelerle yinelenen bu çalışmaların asıl etkisi uluslararası gazetecilik araştırmaları üzerinde olmuştur. Nitekim aynı anketi küçük değişikliklerle çeşitli ülkelerde uygulayan araştırmacılar, karşılaştırmalı değerlendirmelere temel oluşturacak bir bilgi tabanının oluşmasını sağlamışlardır (Coman, 2004; Henningham, 1996; Herscovitz, 2004; Mwesige, 2004; Weaver, 1998; Wu, Weaver ve Johnson, 1996; Zhu vd., 1997)

Benzer bir amaçla Kuzey Kıbrıs'ta 144 gazeteciye uygulanan bir anketten elde edilen veriler bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmada şu iki soruya yanıt aranmıştır:

1. Kıbrıslı Türk gazeteciler hangi mesleki rolleri daha önemli görmekte ve bu rol algılamaları Avrupalı ve Amerikalı gazetecilerle karşılaştırıldığında ortaya ne gibi farklar çıkmaktadır?
2. Kıbrıslı Türk gazeteciler hangi etik değerleri daha önemli görmekte ve bu etik değerlerin paylaşımı açısından Avrupalı ve Amerikalı gazetecilerle ortak yönleri var mıdır?

Çalışmaya temel oluşturan anket 2005 Nisan ayında uygulanmıştır. Bu çalışma aynı zamanda Kıbrıslı Türk gazeteciler üzerinde uygulanan ilk anket olma özelliğini de taşımaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Kıbrıs Türk medyasının mevcut yapısı hakkında kısa bir bilgi verilmekte; ikinci bölümde araştırma sonuçları karşılaştırmalı olarak ele alınmakta; son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

1. Kıbrıs Türk Basınının Kısa Tarihi

Kıbrıs Türk basın tarihini Kıbrıs tarihinden bağımsız okumak, ilk gazetelerin ve hatta günümüz gazetelerinin ne gibi bir misyonla yayın yaptıklarını açıklamak için yetersiz kalacaktır. Bilindiği üzere Kıbrıs 1571 ile 1878 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeydi. 1878 yılında ada İngilizlere devredildi. Kıbrıs, 1923 yılında Lozan anlaşması ile "de jure" olarak İngiliz İmparatorluğu'na bağlandı, bu durum 1960 yılına kadar sürdü. 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu, ancak ömrü kısa sürdü. 1963 yılında başlayan olaylar sonucunda Türkler yönetimden çekildiler. 1974'te Türkiye Kıbrıs'a müdahale etti.

Bekir Azgın (1998, s. 642), Kıbrıs Türk basınının Enosis hareketine karşı bir tepki olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Nitekim ilk gazeteler İngiliz yönetimi altındaki adada 1880'li yıllarda yani Enosis hareketinin yükselişe geçtiği dönemde yayımlanmaya başlamıştır. İlk Türk gazetesi Saded 11 Temmuz 1889 tarihinde

yayımlanmaya başlamıştır (Ünlü, tarihsiz). Bu nedenle 11 Temmuz KKTC'de "basın günü" olarak kutlanmaktadır. 1891 yılında yayın hayatına başlayan ikinci gazete olan Zaman gazetesinin ilk sayısında gazetenin varoluş gerekçeleri şöyle sıralanmaktadır (Azgın, 1998, s. 642):

- İngiliz sömürgeciliğiyle savaşmak,
- Kıbrıs sorununda Rum görüşlerinin propagandasını yapan çok sayıdaki Rum gazetesiyle mücadele etmek,
- Enosis hareketine karşı durmak,
- Kıbrıs Türk görüşlerini dünyaya duyurmak,
- Türkçe'nin Kıbrıs adasında yaşamasını sağlamak,
- Adadaki Türk toplumuna toplumsal, siyasal, ahlaki ve eğitimsel açılardan yardımcı olmak.

O tarihlerde ve daha sonraki yıllarda yayımlanmaya başlayan gazetelerin ortak yönü, mücadele basını olma özelliğidir. Bunu, araştırmacı İsmail Bozkurt (1988) şöyle açıklamaktadır: "Gazetelerin yayın ilkeleri ve izledikleri yayın politikaları incelendiğinde görülecektir ki, tüm gazeteler bir işlevi yerine getirmek için yayınlanmıştır. O da bu adada Kıbrıs Türkünün sesini ve varlığını duyurmak, haklarını ve çıkarlarını savunmak, Adanın Yunanistan'a ilhak edilmesine, enosis'e karşı çıkmak, kısacası Kıbrıs'ta Atatürk'ün deyişi ile 'Türkün sesinin solmasını' önlemektir. Bu nedenle basınımız bir mücadele basını olmuştur. Ve basınımız için en doğru tanımlama da budur: *Kıbrıs Türk Basını Bir Mücadele Basınıdır.*"

Değişik kaynaklardan (Altay, 1969; Azgın, 1998; Ünlü, tarihsiz) yaptığım tarama sonucunda, 1889-2005 yılları arasında toplam 80 gazete adına rastladım. Aşağıda gazetelerin adları, yayın yılları ve sahiplerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Gazete adı:	Yayın yılı	Sahibi
1. Saded	1889-1889	Ahmet Emin Efendi
2. Zaman	1891-1892	Hacı Derviş Efendi – Derviş Paşa
3. Yeni Zaman	1892-1893	Küfzade Asaf Bey
4. Kıbrıs	1893-1898	Küfzade Asaf Bey
5. Kokonoz	1896-1897	Ahmet Tevfik Efendi –İlk mizah gazetesi
6. Akbaba	1897-1898	Ahmet Tevfik Efendi
7. Feryat	1899-1900	Hocazade Osman Enveri Efendi
8. Mirat-ı Zaman	1900-1910	Ahmet Tevfik Efendi
9. Sünuhat	1906-1912	Hacı Mehmet Arif Efendi
10. İslam	1907-1909	Dr. Hafız Cemal
11. Vatan	1911-1913	Şevket Bey
12. Seyf	1912-1914	Mehmet Münür Bey
13. Kıbrıs	1913-1914	Mehmet Derviş

-- Birinci Dünya savaşı sırasında 4 yıl gazete çıkmadı

14. Doğru Yol	1919-1923	Ahmet Raşid
15. Hakikat	1919-1920	Derviş Ali Remmal
16. Söz	1920-1942	Mehmet Remzi Okan
17. Davul	1920-1923	Mehmet İhsan Uzman
18. Vatan	1920-1925	Hüseyin Hüsnü Cengiz
19. Ankebut	1920-1923	Derviş Ali Remmal
20. Hakikat	1923-1932	Derviş Ali Remmal
21. Birlik	1924-1929	Ahmet Hulusi Bey
22. Masum Millet	1931-1934	Cengiz Mehmet Rifat
23. Haber	1934-1935	M. Fikri
24. Ses	1935-1938	H. İzzet Asım
25. Vakit	1938-1941	Hakkı Süleyman
26. Halkın Sesi	1942 - -	Dr. Fazıl Küçük (Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi)
27. Söz	1943-1946	Bedia Okan
28. Yankı	1945-1945	Fadıl Niyazi Korkut
29. Hürsöz	1946-1958	Fevzi Ali Rıza,
30. Ateş	1946-1951	M. Kemal Deniz
31. İnkılap	1946-1947	Ahmet Esad ve Hikmet Afif Mapolar
32. Kurun	1948-1948	Süleyman Ebeoğlu
33. Türk Sözü	1948-1948	Ahmet Muzaffer Gürkan
34. Emekçi	1948-1949	Ahmet Sadi Erkut
35. Sabah	1949-1949	İrfan Hüseyin
36. İstiklal	1949-1953	M. Necati Özkan (İstiklal Partisi yayın organı)
37. Memleket	1949-1951	Hikmet Afif Mapolar
38. Milliyet	1950-1951	M. Zeki Milyalızade
39. Bozkurt	1951-1988	Cemal Togan
40. Vatan	1952-1953	M. Kemal Deniz
41. Köylü	1953-1955	M. Kemal Deniz
42. Nacak	1959-1963	Rauf Denктаş (KTKF Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu)
43. Cumhuriyet	1960-1962	Ayhan M. Hikmet
44. Akın	1962-1964	Kemal Akıncı
45. Devrim	1963-1963	Hikmet Afif Mapolar
46. Mücahit	1964 - ?	?
47. Limasol'un Sesi	1964-1966	?
48. Zafer	1965-1969	Mustafa Güryel
49. Savaş	1968-1973	Özker Yaşın
50. Zaman	1973-1979	Raif Denктаş
51. Barış	1975-?	?

52. Yeni Düzen	1975- -	CTP yayın organı
53. Yarın	1976-1976	TKP yayın organı
54. Ulus	1976-1976	UBP yayın organı
55. Yön	1978-1979	Raif Denктаş
56. Söz	1978-1985	Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası yayın organı
57. Yeni Devir	1978-1978	Akay Cemal, Erten Kasımoğlu, Özer Hatay
58. Kurtuluş	1978-1984	TKP yayın organı
59. Ekonomi	1979 - ?	Kıbrıs Türk Ticaret Odası
60. Halkçı	1979-1979	Halkçı Parti yayın organı
61. Birlik	1980-2003	UBP yayın organı
62. Turan	1980-?	?
63. Demokratik Halk	1980-?	Demokratik Halk Partisi yayın organı
64. Ortam	1980- -	TKP yayın organı
65. Öncü	1981- ?	Öncü Yayın
66. Kıbrıs Postası	1982-1993	İsmet Kotak
67. Kıbrıs	1989- -	Asil Nadir
68. Yeni Çağ	1990- -	Yeni Kıbrıs Partisi yayın organı
69. Vatan	1991- -	Erten Kasımoğlu
70. Yeni Demokrat	1993-?	Demokrat Parti yayın organı
71. Kıbrıs'ta		
Sosyalist Gerçek	1996- -	Kıvılcım Limited
72. Avrupa	1997-2001	Şener Levent
73. Kıbrıslı	1999- -	Morye Gazetecilik (Doğan Harman)
74. Volkan	2001- -	Volkan Basın Yayın
75. Afrika	2001- -	Şener Levent
76. Birleşik Kıbrıs	2002 --	Birleşik Kıbrıs Partisi yayın organı
77. Cumhuriyet		
Kuzey Kıbrıs	2003--	Kudret Akay
78. Güneş	2004--	UBP yayın organı
79. Özgür Düşünce	2005--	Düşünce Yayıncılık (Necmettin Çapa)
80. Cyprus Dialogue	2005--	Reşat Akar

Bu bilgiler, gazetelerin çoğunun kısa ömürlü olduğunu göstermektedir. Bunda ekonomik nedenler yanında yasal yaptırımların ve siyasal baskıların da bir etkisi olduğu söylenebilir. Kıbrıs Türk basın mevzuatı ile ilgili de birkaç şey söylemek gerekir. Her ne kadar İngilizler 1878 yılında adada yönetimi devralmışlarsa da 1864 tarihli Osmanlı Basın Kanunu 1930 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu yasa 1909 yılında değiştirilirdiyse de, İngiliz yönetimi eski yasayı uygulamaya devam etmiştir (Azgın, 1998, s. 641). 1930

yılında İngilizler Gazete Kitap ve Basımevleri Yasası'nı yürürlüğe soktular. Bu yasa önce 1934'te, sonra da 1947 yılında değiştirildi. 1947 tarihli Basın Yasası Kuzey Kıbrıs'ta halen yürürlükte.

Bugün Kuzey Kıbrıs'ta yayımlanmakta olan 10 günlük gazete (Afrika, Cumhuriyet Kuzey Kıbrıs, Güneş, Halkın Sesi, Kıbrıs, Kıbrıslı, Ortam, Özgür Düşünce, Vatan, Volkan ve Yenidüzen), 3 haftalık gazete (Birleşik Kıbrıs, Kıbrıs'ta Sosyalist Gerçek ve Yeniçağ) ile bir Türkçe Rumca İngilizce gazete (Cyprus Dialogue) bulunmaktadır. (Ayrıca günlük ve haftalık İngilizce gazeteler de vardır: Cyprus Today, Observer, Cyprus Times). Bu gazetelerin bir kısmı, yukarıdaki çizelgede de belirtildiği gibi siyasal partilerin yayın organları durumundadır. Bazı gazetelerin ise siyasal partilerle ideolojik anlamda yakınlıkları vardır.

2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

a. Ankete katılan gazetecilerin demografik özellikleri

Anket, 8 gazete (Afrika, Güneş, Halkın Sesi, Kıbrıs, Kıbrıslı, Ortam, Volkan, Yenidüzen), 5 televizyon (BRT, ART, Akdeniz TV, Kıbrıs TV, Kanal T, Genç TV) ve iki radyo (Sim FM, Radyo Mayıs) kuruluşu ile bir haber ajansında (TAK) çalışan tüm gazetecilere uygulandı. Ancak, anket formlarının bir bölümü geri dönmedi. Ankete yanıt verenlerin 53'ü kadın, 91'i erkektir. Bu örneklemin toplam gazeteci sayısını doğru biçimde temsil ettiğini varsayarsak, kadın gazetecilerin oranının yüzde 37 olduğunu söyleyebiliriz.

Kıbrıslı Türk gazeteciler yaşları itibarıyla değerlendirildiğinde, büyük çoğunluğun 30 yaş altı gençlerden oluştuğu görülüyor. Ankete katılanların yüzde 32'si 18-25 yaş diliminde; yüzde 24'ü 26-30 yaş diliminde; yüzde 13'ü 31-35 yaş diliminde; yüzde 10'u 36-40 yaş diliminde; yüzde 22'si de 41 ve üstü yaş dilimine bulunuyor.

Kıbrıslı Türk gazeteciler eğitim düzeyi oldukça yüksek bir meslek grubunu oluşturuyor. Ankete katılanların yüzde 24'ü ortaokul ve lise mezunu iken, yüzde 63'ü üniversite, yüzde 13'ü de lisansüstü mezundur. Gazetecilerin büyük çoğunluğunun (%76) üniversite ve üstü eğitim gördüklerini söyleyebiliriz. Üniversite üstü eğitim alan gazetecilerin yüzde 61'i iletişim alanında eğitim görmüştür. İletişim kökenli gazetecilerin toplam içindeki payı ise yüzde 47'dir. Bu rakamlar, Kuzey Kıbrıs'ta mektepli gazeteci sayısının alaylı gazeteci sayısına yaklaştığını ve yakın bir süre sonunda da dengenin mektepliler lehine değişeceğini gösteriyor. Bu değişimde kuşkusuz Kuzey Kıbrıs'taki üniversitelerin iletişim fakültelerinin ciddi bir payı bulunmaktadır.

Gelir düzeyi açısından bakıldığında Kuzey Kıbrıs'ta gazeteciliğin ucuz işgücü anlamına geldiği söylenebilir. Ankete katılanların yüzde 21'i 600 YTL altında; yüzde 32'si 601-1000 YTL arasında; yüzde 28'i 1001-1500 YTL arasında; yüzde 16'sı 1501-2000 YTL arasında; ve yüzde 3'ü de 2001 ve üstü YTL aylık ücret aldıklarını belirtmişlerdir. Aylık ücretler BRT ve TAK gibi kamusal kuruluşlarda daha yüksektir.

b. Kuzey Kıbrıs'ta gazeteciliğin en önemli işlevi haberi en hızlı biçimde aktarmaktır

Ankette gazetecilere bazı gazetecilik işlevlerinin onlar açısından ne kadar önemli olduğu soruldu (Bkz, Çizelge 1). Başka ülkelerde yapılan çalışmalarla karşılaştırma olanağı veren bu soruya verilen yanıtlar içinde en önemli görülen işlevin, “haberi en hızlı biçimde aktarma” işlevi olduğu görülmektedir. Gazetecilerin yüzde 89'u bu işlevin çok önemli olduğunu düşünmektedir. Bu durum, Kıbrıslı Türk gazetecilerin kendilerine büyük ölçüde “postacı” rolü biçtiklerini göstermektedir. Bu rol daha çok ajans haberciliği yapanlar tarafından benimsenmektedir. İkinci sırada “yorumlayıcı gazetecilik” rolünü benimseyenler gelmektedir. Gazetecilerin yüzde 49'u “karmaşık sorunları analiz etme ve yorumlama”nın; yine yüzde 49'u “hükümet açıklamalarının doğruluğunu araştırma”nın çok önemli olduğunu düşünmektedirler. “Muhafif gazetecilik” rolünü benimseyenler ise azınlığı oluşturmaktadır. Gazetecilerin yüzde 24'ü “siyasal otoriteye kuşkulu yaklaşma”nın; yüzde 17'si ise “iş adamlarına kuşkulu yaklaşma”nın çok önemli olduğunu düşünmektedirler. Her ne kadar Kuzey Kıbrıs'ta terminolojik olarak tartışılmasa bile “yurttaş gazeteciliği” olarak Türkçe'ye çevrilebilecek gazetecilik anlayışının da önemli ölçüde taraftar bulduğu söylenebilir. Nitekim gazetecilerin yüzde 51'i “sıradan insanların seslerini duyurmalarına yardımcı olma” işlevini çok önemli görmekteyiz.

Çizelge 1: Farklı ülkelerde gazetecilik işlevlerine “çok önemli” diyenlerin oranları (%)

Gazetecilik işlevleri	ABD	İngiltere	Fransa	KKTC
Haber en hızlı biçimde aktarma	69	88	69	89
Karmaşık sorunları analiz etme ve yorumlama	48	83	40	49
Hükümet açıklamalarının doğruluğunu araştırma	67	88	40	49
Doğrulanmayan haberleri yayımlamama	49	30	73	54
Eğlendirme, dinlendirme	14	47	8	9
En geniş kitlenin ilgileneceği olaylara yoğunlaşma	20	45	28	41
Ulusal politikaların oluşumundaki tartışmalara katılma	39	64	30	31
Toplumun kültürel gelişimine katkıda bulunma	18	30	29	54
Siyasal otoriteye kuşkucu yaklaşma ve muhalif olma	21	51	17	24
İş adamlarına kuşkucu yaklaşma ve muhalif olma	14	45	-	17
Siyasal gündemi belirleme	5	13	-	49
Kamuoyunu etkileme	-	-	-	51
Sıradan insanların seslerini duyurma	48	56	-	51

*Not: Boş olanlar, seçeneğin ilgili ülkede verilmediğini göstermektedir. Öteki ülkelere ilişkin veriler için kaynak (Weaver, 1998).

Bu çizelgede Kıbrıslı Türk gazeteciler bağlamında en dikkat çekici sonuç, Amerikan ve İngiliz gazetecilerin önemsiz gördükleri “siyasal gündemi belirleme” rolüne büyük bir önem atfetmeleridir. Aynı şekilde, diğer ülkelerde uygulanan anketlerde yer almayan “kamuoyunu etkileme” rolünü de çok önemsemektedirler. Bu iki gazetecilik rolüne atfedilen önemin büyüklüğü, Kuzey Kıbrıs’ta gazeteciliğe yüklenen misyonla ilişkilendirilerek açıklanabilir. “Dava gazeteciliği” geleneğinden gelen Kıbrıslı Türk gazeteciler, siyasal gündemi belirleme ve kamuoyunu etkileme iddiasında bulunmaktadır. Ancak, ikinci soru karşılaştırma yapılan ülkelerde sorulmadığı için daha fazla değerlendirme yapma olanağı yoktur. İstatistiksel açıdan bu tabloya bakıldığında ortaya çıkan sonuç, Kıbrıslı Türk gazetecilerin en çok Amerikan gazetecilerine benzer değerleri paylaştıklarıdır (Sperman’s rho değerleri: KKTC-ABD= .410; KKTC-İngiltere= -.061; KKTC-Fransa= .402). Ancak bu rakamlar istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Kıbrıslı Türk gazetecilerin en uzak oldukları gazetecilik anlayışı, İngiliz gazetecilik anlayışıdır.

c. Tartışmalı habercilik yöntemlerine bakış

Ankette, diğer ülkelerdeki anketlerde de sorulan benzer bir soruyla Kıbrıslı Türk gazetecilerin bazı tartışmalı habercilik yöntemlerini onaylayıp onaylamadıkları da sorulmuştur (Çizelge 2).

Çizelge 2: Tartışmalı habercilik yöntemlerini onaylayanların oranı (%)

Habercilik yöntemleri	ABD	İngiltere	Fransa	KKTC
Bilgi veren kaynağa para ödeme	20	65	36	26
Gizli belgeleri izinsiz kullanma	82	86	69	37
Gazeteci olduğunu söylemeden bilgi araştırma	22	47	40	47
Gizli haber kaynağının kimliğini açıklama	5	9	4	5
İsteksiz haber kaynağını yıldırma	49	59	82	33
Başkalarına ait kişisel belgeleri izinsiz kullanma	48	49	12	14
Bilgi toplamak amacıyla bir firmada işe girme	63	80	56	24
Gizli kamera kullanma	60	73	-	47
TV haberlerinde canlandırma kullanma	28	78	-	48
Tecavüz mağdurlarının isimlerini açıklama	43	11	-	6

*Not: Boş olanlar, seçeneğin ilgili ülkede verilmediğini göstermektedir.

Bu çizelgedeki veriler, Kıbrıslı Türk gazetecilerin tartışmalı habercilik yöntemlerine göreceli olarak daha kuşkulu baktıklarını göstermektedir. Her şeyden önce, yöntemlerden hiçbirisi yüzde 50'nin üzerinde onay almamıştır. İkincisi, "gizli belgelerin izinsiz kullanılması", "isteksiz haber kaynağını yıldıрма" ve "bilgi toplamak amacıyla bir firmada işe girme" gibi habercilik yöntemleri bağlamında Kıbrıslı Türk gazeteciler batıdaki meslektaşlarından ayrılmaktadır. Ancak burada bir not düşüp, bu kuşkulu habercilik yöntemlerinin daha çok araştırmacı gazetecilik geleneğiyle ilişkili olduğunu, Kuzey Kıbrıs'ta da bu geleneğin pek yaygın bir gazetecilik pratiği olmadığını belirtmek gerekir. Oysa araştırmacı gazeteciliğin yaygın olduğu ABD ve İngiltere'de bu yöntemlerin doğrudan araştırmacı gazetecilikle ilişkili olanlarının onaylandığı görülmektedir.

d. Kıbrıs Türk medyasında etik değerler:

Ankette gazetecilerin, Kıbrıs Türk medyasının evrensel etik değerlere ne kadar uygun habercilik yaptığına ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla bir dizi etik ilke olumlu ifadeler şeklinde sıralanmış ve bu ilkelere ne kadar uyulduğu sorulmuştur. Değer yargısı şeklindeki ifadeler "kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" diyenlerin oranları şöyledir:

Etik değerler:	%
1. Doğru ve objektif haber aktarılmaktadır	37.5
2. Haber başlıkları metinleri yansıtmaktadır	66.0
3. Haber ve yorum ayrımı yapılmaktadır	42.4
4. Yanlış bilgi ve hatalar düzeltilmektedir	36.8
5. Temelsiz suçlamalar yayımlanmamaktadır	28.4
6. Haberde eleştirilen kişilere cevap hakkı verilmektedir	47.9
7. Suçu kanıtlanana kadar herkes masumdur ilkesine uyulmaktadır	35.4
8. Haberlerde ayrımcı ve cinsiyetçi dil kullanılmamaktadır	43.7
9. Kişilerin özel yaşam haklarına saygı gösterilmektedir	50.7
10. Haberi yapan kaynağın belirtilmesine özen gösterilmektedir	52.1
11. Yayımlanmaması kaydıyla verilen bilgiler yayımlanmamaktadır	59.1
12. Gizli haber kaynakları açıklanmamaktadır	62.5
13. Haber kaynaklarından para, hediye kabul edilmemektedir	29.2
14. Doğrulanmamış haberler yayımlanmamaktadır	29.1
15. Tecavüz mağdurlarının kimlikleri gizlenmektedir	60.4
16. Gazeteciler bilgileri kişisel/kurumsal çıkarlar için kullanılmamaktadır	29.8
17. Patron ya da kurum dışından gelen baskılar haberleri etkilememektedir	20.8
18. Haber kaynaklarına mesafeli yaklaşılmaktadır	25.0
19. Barış, demokrasi, insan hakları gibi değerlere sahip çıkılmaktadır	56.9
20. Toplumlararası düşmanlıkları körükleyici yayından kaçınılmaktadır	37.5

Bu veriler, Kıbrıs Türk medyasının etik değerlere çok da uygun bir gazetecilik yapmadığını göstermektedir. En ciddi görünen etik sorunların başında, patronlardan ve kurum dışından gelen baskıların haberleri etkilediği düşüncesi gelmektedir. “Patron ya da kurum dışından gelen baskılar haberleri etkilememektedir” ifadesine katılıyorum diyenlerin oranı sadece yüzde 20.8’dir. Kuşkusuz, KKTC’deki medyanın sahiplik yapısı göz önüne alındığında, bu yapının sakıncaları kolaylıkla görülebilir. Özellikle partizan gazetecilik anlayışının yaygın olduğu Kuzey Kıbrıs’ta “objektif gazetecilik” yapmanın zorluğu ortadadır. Buna, mali yapısı zayıf medya kuruluşlarının reklam ihtiyacı da eklendiğinde medyanın hem içeriden hem de dışarıdan gelen baskılara karşı ne kadar savunmasız olduğu ortaya çıkmaktadır. Haber kaynaklarıyla ilişkiler açısından da ciddi sorunlar bulunmaktadır. “Haber kaynaklarına mesafeli yaklaşılmaktadır” ifadesine katılanların oranı sadece yüzde 25’tir. Unutulmamalıdır ki gazetecilik bir “temas ve mesafe mesleğidir”. Gazetecilerle haber kaynakları arasındaki mesafe daraldıkça haberde güdümlenme (manipülasyon) tehlikesi artmaktadır. Aynı şekilde, haber kaynaklarından para ve hediye kabul edilmesi de bağımsız gazeteciliğe gölge düşürmektedir. Ankette yer alan, “Haber kaynaklarından para, hediye kabul edilmemektedir” şeklindeki ifadeye katılanların oranı yüzde 29.2’dir. Ankete katılan gazeteciler, Kıbrıs Türk medyasının doğrulanmamış haberleri yayımlamakta bir sakınca görmediğini düşünmektedirler (Doğrulandılmamış haberler yayımlanmamaktadır diyenlerin oranı yüzde 29.1). Oysa gazeteciliğin birinci kuralı, yayımlanacak haberin doğru olmasının güvence altına alınmasıdır. Medyada yayımlanan yanlış haberler, toplumun medyaya duyduğu güveni aşındırır. Aynı şekilde, temelsiz suçlamaların yayımlanması da hem kişilik haklarına zarar verir hem de doğrulanmamış oldukları için medyanın güvenilirliği sorununu gündeme getirir.

Ankete katılan gazeteciler, Kıbrıs Türk medyasının en azından bazı ilkelere uygun davrandığını da düşünmektedirler. Örneğin, haber başlıklarının genelde haber metinlerini yansıttığı (% 66); gazetecilerin gizli haber kaynaklarını açıklamadıkları (% 62.5); tecavüz mağdurlarının kimliklerinin gizlendiği (% 60.4); yayımlanmaması kaydıyla verilen bilgilerin yayımlanmadığı (% 59.1); barış, demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerlere sahip çıktığı (% 56.9); haberi yapan muhabirin ya da ajansın haberde belirtildiği (% 52.1, ancak bu durum en azından TAK haberleri için tartışmalıdır); özel yaşama saygı gösterildiği (% 50.7) düşünülmektedir.

e. Gazetecilik değerleri

Ankette gazetecilere, gazetecilik misyonuyla ve pratiğiyle ilişkilendirilebilecek bir dizi değer yargısının ne kadar önemli olduğu da sorulmuştur. Elde edilen veriler, özellikle gazeteciliğin misyonuyla doğrudan ilişkilendirilen doğruluk (%90), dürüstlük (%90), sorumluluk (%87), güvenilirlik (%85), nesnellik (%85) ve bağımsızlık (%72) gibi değerlerin daha yüksek oranda önemsendiğini göstermektedir. Öte yandan, gazetecilik pratiğiyle ilişkilendirilebilecek adalet (%73), tarafsızlık (%72), yaratıcılık (%63), cesaret (%61), yetenek (%55) ve empati (%41) gibi değerler daha az oranda önemsenmektedir. Doğrudan piyasa

koşullarını çağrıştıran rekabeti çok önemli görenlerin oranı sadece yüzde 31'dir. Bir ölçüde gazeteciliğin doğasıyla çelişen itaat ise en az önemsenen (%25) değer olarak görünmektedir.

3. Sonuç ve değerlendirme

Bu araştırma, Kıbrıslı Türk gazeteciler üzerine yapılan ilk kapsamlı alan araştırması olma özelliğini taşıyor. Araştırmaya daha fazla gazeteciyi dahil etmeyi ve evrene ilişkin daha fazla genellenebilecek veriler toplamayı denedik, ancak bunda pek başarılı olduğumuz söylenemez. Yine de toplam aktif gazeteci sayısını göz önüne aldığımızda, ankete katılan gazeteci sayısının, yukarıda yaptığımız değerlendirmeler bağlamında yeterli olduğunu düşünüyoruz.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, Kıbrıs Türk medyası ve gazeteciler hakkında şunları söyleyebiliriz:

1. Kıbrıs Türk basınını tanımlamakta kullanılan dava gazeteciliği anlayışı büyük ölçüde devam etmektedir. Özellikle Anan Planı'nın referanduma sunulduğu 2004 yılında en net biçimde kendisini gösteren çözüm yanlıları ve çözüm karşıtları şeklindeki ayırım, bugün de varlığını sürdürmektedir. Bu süreçte başta en çok satan gazete olan Kıbrıs gazetesi olmak üzere, Yenidüzen, Kıbrıslı, Ortam ve Afrika gazeteleriyle siyasal iktidarın denetiminde olan BRT ve özel yayın kuruluşları arasında da Kıbrıs TV/FM, Genç TV/FM ve Radyo Mayıs çözüm yanlısı yayın organları olarak dikkati çekmektedir. Annan Planı'na karşı aldıkları tavırlarıyla çözüm karşıtı olarak nitelenen gazeteler Volkan, Güneş ve Vatan'dır. Ayrıca radyo ve televizyonlar arasında ART, Akdeniz TV/FM, Kanal T ve Radyo T de bu grubun içindedir. Sadece Halkın Sesi gazetesi bu tür bir ideolojik tavır almaktan kaçınmıştır.
2. İkinci olarak, her siyasal partinin en azından bir gazeteye sahip olmak istemesi anlayışı devam etmektedir. Kıbrıs Türk basını açısından, Kıbrıs'taki ilk parti gazetesi, 1942 yılında Dr. Fazıl Küçük tarafından yayımlanmaya başlayan Halkın Sesi gazetesidir. Gazete, Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'nin yayın organı şeklindeydi. Ardından, 1949 yılında, İstiklal Partisi başkanı M. Necati Özkan tarafından İstiklal gazetesi çıkarılmıştır. 1974 yılında adanın önce darbe ve ardından Türkiye'nin müdahalesiyle ikiye ayrılmasıyla kurulan siyasal partilerin de genelde ilk iş olarak bir gazete çıkarmaya başladıklarını görüyoruz. Cumhuriyetçi Türk Partisi (1970 yılında kuruldu) 1975 yılından itibaren Yenidüzen'i yayımlamaya başlamıştır. Bu gazete Halkın Sesi'nin ardından günümüze kadar yayın yaşamını sürdürmeyi başaran en uzun ömürlü ikinci gazetedir. 1976 yılında Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) Yarın gazetesini, Ulusal Birlik Partisi (UBP) de Ulus gazetesini çıkarmıştır. Ancak bu iki gazete kısa ömürlü olmuştur. TKP 1978 yılında Kurtuluş gazetesini, 1980 yılından itibaren de Ortam gazetesini yayımlamıştır. Halkçı Parti de 1979 yılında Halkçı gazetesini çıkarmıştır. UBP, 1980-2003 yılları arasında Birlik gazetesini, 2004 yılından

itibaren de Güneş gazetesini yayımlamıştır. Bu gazete halen yayımlanmaktadır. Yeni Kıbrıs Partisi 1990 yılında Yeniçağ gazetesini; Birleşik Kıbrıs Partisi 2002 yılında Birleşik Kıbrıs gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Görüldüğü gibi, günümüzde bile çoğu siyasal parti bir gazete sahibidir. Elbette parti gazeteciliğinin hem olumlu hem de olumsuz yanları bulunmaktadır. Olumlu yanı, partinin kendi tabanıyla doğrudan iletişim kurabilmesi, kendi görüşlerini partililere aracısız aktarabilmesidir. Olumsuz yanı ise, haber seçiminin belirli bir politika çerçevesinde yapılmak zorunda kalınması ve özellikle parti çıkarlarına zarar verebileceği düşünülen önemli haberlere yer verilememesidir.

3. Son yıllarda Kuzey Kıbrıs'taki üniversitelerde açılan iletişim fakültelerinden mezun olanlar sektörün yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamaktadır. İletişim eğitimi almış genç gazetecilerle birlikte gazetecilik anlayışında da değişiklikler başlamıştır. Medyanın mevcut sahiplik yapısına ve çoğu yayın kuruluşunun siyasal partilerle doğrudan ve dolaylı bağlarına karşın, bağımsız ve nesnel gazetecilik değerleri yaygın biçimde paylaşılmaktadır. Gazetelerde muhabir sayısı arttıkça, bağımsız ve nesnel gazetecilik anlayışının daha da yerleşeceği söylenebilir.
4. Gazeteciler, etik ilkeler konusunda duyarlı görünmektedirler, ancak bunu pratiğe geçirmede sorunlar yaşamaktadırlar. Genel olarak konuşursak, Kıbrıs Türk basınında çok ciddi etik sorunların yaşandığı söylenemez. Bunda, hemen hemen tüm gazetelerde yayımlanan haberlerin yaklaşık yüzde 80-90'ını üreten Türk Ajansı Kıbrıs'ın (TAK) önemli bir payı vardır. Habercilikte Anadolu Ajansı'nın "hızlı ve tarafsız habercilik" anlayışını benimseyen TAK, bu anlayışıyla yaptığı haberlerle tüm gazeteleri memnun eder görünmektedir. Ancak hem gazetelerin hem de radyo ve televizyonların ekonomik açıdan çok zayıf kuruluşlar olması, bu yayın organlarının ciddi habercilik yapmalarını engellemekte, aynı zamanda hem siyasal hem de ekonomik baskılara maruz kalmalarına yol açmaktadır. Çok sayıda gazetecilik örgütü bulunmasına karşılık, bu örgütlerin gazetecileri mesleki anlamda konuma anlamında güçlü oldukları da söylenemez. Ayrıca, özdenetim kurumları da işlevsizdir.
5. Kuzey Kıbrıs'ta hiçbir gazetecilik meslek örgütünün ve hiçbir basın ve yayın kuruluşunun yayımlanmış etik kodu bulunmaması da oldukça manidardır.

Notlar

(¹) Bu makale, 7-9 Aralık 2005 tarihinde Ankara'da düzenlenen Sosyal Bilimler Kongresi'nin "Kıbrıs Türk Medyası ve Gazeteciler" başlıklı oturumunda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

Kaynakça

Altay, Hasan Şefik (1969). **Kıbrıs Türk Basın Kaynakları**. Lefkoşa.

Azgin, Bekir (1998). "The Turkish Cypriot Mass Media." **Cyprus: Handbook on South Eastern Europe**, der., K.D. Grothusen, W. Steffani ve P. Zervakis. Germany: Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen.

Coman, Mihai (2004). "Media Bourgeoisie and Media Proletariat in Post-communist Romania," **Journalism Studies**, cilt 5(1): 45-58.

Henningham, John (1996). "Australian Journalists' Professional and Ethical Values," **Journalism and Mass Communication Quarterly**, cilt 73(1): 206-218.

Herscovitz, Heloiza G. (2004). "Brazilian Journalists' Perceptions of Media Roles, Ethics, and Foreign Influences on Brazilian Journalism," **Journalism Studies**, cilt 5(1): 71-86.

İsmail, Sabahattin (1988). **Kıbrıs Türk Basınında İz Bırakanlar**. Lefkoşa.

Johnstone, John W.C. vd. (1972). "The Professional Values of American Newsmen," **The Public Opinion Quarterly**, cilt 36(4): 522-540.

Mwesige, Peter G. (2004). "Disseminators, Advocates and Watchdogs: A Profile of Ugandan Journalists in the New Millenium," **Journalism**, cilt 5(1): 69-96.

Ünlü, Cemalettin (tarihsiz). **Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)**. Ankara: Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayını.

Weaver, David H. (1998). **The Global Journalist: News People Around the World**. New Jersey: Hampton Press.

Weaver, David H. ve G. Cleveland Wilhoit (1986). **The American Journalist: A Portrait of U.S. News People and Their Work**. Bloomington: Indiana University Press.

Weaver, David H. ve G. Cleveland Wilhoit (1996). **The American Journalist in the 1990's: U.S. News People at the End of an Era**. New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Weaver, David H. Randal Beam, Bonnie Brownlee ve G. Cleveland Wilhoit (2005). **The Face and Mind of the American Journalist**. http://www.poynter.org/content/content_view.asp?id=28235. (13 Ekim 2005).

Wu, Wei, David Weaver ve Owen V. Johnson (1996). "Professional Roles of Russian and U.S. Journalists: A Comparative Study," **Journalism and Mass Communication Quarterly**, cilt 73(3): 534-548.

Zhu, Jian-Hua vd. (1997). "Individual, Organizational, and Societal Influences on Media Role Perceptions: A Comparative Study of Journalists in China, Taiwan, and the United States," **Journalism and Mass Communication Quarterly**, cilt 74(1): 84-96.

Yazar hakkında

Doç.Dr. Süleyman İrvan, lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda, yüksek lisansını ABD'de University of West Florida'da iletişim sanatları alanında, doktorasını da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde gazetecilik alanında tamamlamıştır. 1999-2002 yılları arasında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak çalışan İrvan, 2002 yılında YÖK'ten doçentliğini almış ve Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde çalışmaya başlamıştır. Yazarın

derleme ve çeviri kitaplarının yanında, gazetecilik, haber, gazetecilik etiği, siyasal iletişim, basın tarihi ve iletişim kuramları konularında yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.